

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

ШУЛЬГА Альона Валеріївна

УДК 378: 373.3: [37.018 – 055.52 : 316.362.31]

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
З НЕПОВНИХ СІМЕЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Хомич Лідія Олексіївна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України, заступник директора з наукової
роботи, м Київ.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Хоружа Людмила Леонідівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри теорії та історії педагогіки,
м. Київ;

кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник

Гончар Людмила Вікторівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
провідний науковий співробітник лабораторії
виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу,
м. Київ.

Захист відбудеться «30» червня 2017 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

Автореферат розіслано 27 травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Лавріненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціально-економічні та політичні процеси, що відбуваються у сучасному українському суспільстві, породжують кризи в сім'ї як соціальному інституті, наслідком яких є зростання малозабезпечених, неблагополучних, неповних та інших родин, які не спроможні повноцінно виконувати свої функції. У «Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти» зазначено, що у виховній діяльності система освіти має спиратися саме на сім'ю, підвищувати її психолого-педагогічну культуру, активно впливати на взаємини між її членами тощо.

Початкова школа є першою інституцією, що створює фундамент співпраці сім'ї та школи. Необхідність гармонізації родинного й суспільного виховання потребує внесення змін у процес підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками учнів, зокрема з неповних сімей, відповідно до сучасних запитів соціально-педагогічної діяльності в Україні.

Важливість роботи з батьками підкреслюється в українському законодавстві, зокрема: Концепції державної сімейної політики (1999 р.), Національній програмі «Репродуктивне здоров'я 2001 – 2005» (2001 р.), Програмі «Українська родина» (2001 р.), Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» (2012 р.), «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки» (2015 р. № 580/2015).

У психолого-педагогічних дослідженнях українських (Г. В. Борин, Н. А. Бугаєць, А. М. Залізник, Т. І. Шанскової) та зарубіжних (Т. В. Андрєєва, С. І. Голод, І. В. Грїбенніков, Е. Г. Ейдемїллер, Л. І. Малєнкова, Н. Ю. Сїнягіна, Н. Д. Шїлін, Л. Б. Шнейдер та їн.) учених представлено теоретичні положєння та практичний досвід, які є підґрунтям для розв'язання проблеми професїйної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярїв з неповних сімей.

Окремі аспекти проблеми розкрито у дослідженнях учених, зокрема: особливості неповної сім'ї (І. Ф. Дементьєва, Б. Б. Нусхаєва, Т. І. Петрова, В. М. Целуйко); соціально-педагогічна робота з неповними сім'ями (Г. Г. Воронцова, Т. Ю. Гуцїна, М. О. Докторович, І. В. Солодїлова); специфіка виховної роботи, підтримки дїтей з неповних сімей (М. Анцута, Н. М. Дружинїна, О. М. Максимович, Я. Г. Ніколаєва, В. Г. Постовий та їн.).

Результати досліджень свідчать, що у сучасній вищїй школі підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи із сім'ями молодших школярїв та неповними сім'ями здїйснюється лише у контексті вивчення окремих тем психолого-педагогічних дисциплїн.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної лїтератури дозволив виявити суперечностї в підготовцї майбутнього вчителя початкових класїв до роботи з батьками молодших школярїв з неповних сімей між:

- зростанням очїкувань батьків неповних сімей щодо гуманїстично-спрямованої взаємодїї педагога з ними та відсутностю готовностї майбутнього вчителя початкових класїв до їх реалїзацїї;

– утвердженням інноваційно-компетентнісного підходу, з одного боку, та інерційністю традиційної практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи на етапі професійного навчання, з іншого;

– потребою формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей і слабким науково-методичним забезпеченням ефективної реалізації такої діяльності.

Отже, актуальність проблеми та необхідність розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми кандидатської дисертації: **«Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Теоретико-методологічні та методичні інновації у професійно-педагогічній підготовці фахівців у контексті вимог входження в міжнародний освітній простір» (РК № 0116U007044). Тему дисертації затверджено вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол №2 від 27.02.2014 р.) й узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №4 від 29.04.2014 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати та перевірити педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Для досягнення мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз базових понять дослідження.
2. Визначити компоненти підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.
3. Виокремити критерії, показники та методики для виявлення стану готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками учнів із неповних сімей у сучасній вищій школі.
4. Обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів із неповних сімей.
5. Розробити та експериментально перевірити методику підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів із неповних сімей.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутнього вчителя до взаємодії з сім'єю.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Концептуальна ідея дослідження ґрунтується на філософських, психолого-педагогічних положеннях, які уможливають визначення підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей як складний, цілісний багатокomпонентний процес оволодіння студентами спеціальних

знань, умінь, навичок, практичного досвіду щодо роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. Модернізація системи вищої освіти, пошук нових підходів до навчання зумовлюють обґрунтування педагогічних умов, які забезпечують підготовку майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. Пріоритетним є не процес, а результат підготовки майбутнього вчителя, виражений у сформованості готовності вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Гіпотеза дослідження. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей буде ефективною за таких педагогічних умов: усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у самопізнанні, аналізі й адекватній оцінці учасників освітньої взаємодії; розвитку мотивів і професійних інтересів, гуманістичної спрямованості у роботі з батьками молодших школярів з неповних сімей; засвоєння студентами теоретичних знань щодо роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей; залучення майбутнього вчителя початкової школи до активної практичної діяльності з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Методологічну основу дослідження становлять філософські положення про діалектичний взаємозв'язок теоретичної та практичної складових професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи; принципи системності, науковості, цілісності, практичної спрямованості.

Теоретичну основу дослідження становлять концептуальні положення теорії сучасної філософії освіти (А. М. Алексюк, В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін.); основні положення професійної підготовки вчителя початкової школи (Н. М. Бібік, О. А. Дубасенюк, Л. В. Коваль, С. М. Мартиненко, О. Я. Савченко, Л. О. Хомич та ін.); теоретичні основи підготовки вчителя до роботи з батьками учнів та різними типами сімей (Н. А. Бугаєць, О. А. Буздуган, І. В. Гребенніков, Т. Г. Жаровцева, Н. А. Усманова, І. М. Трубавіна, Т. І. Шульга та ін.); особливості соціально-педагогічної роботи з неповними сім'ями (Г. Г. Воронцова, Т. Ю. Гущина, М. О. Докторович, І. В. Солоділова, Я. Г. Ніколаєва, В. Г. Постовий та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання визначених завдань на різних етапах наукового пошуку було використано комплекс методів дослідження: *теоретичні* – вивчення й аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури, законодавчих актів і освітніх нормативно-правових документів, навчально-методичної документації (навчальних планів спеціальності, програм навчальних курсів) із проблеми дослідження, порівняння й узагальнення теоретичних концепцій, пріоритетних ідей науковців щодо проблеми підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; системно-структурний аналіз (класифікація, систематизація, узагальнення теоретичних й експериментальних даних) – для розкриття сутності та визначення поняття «підготовка майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей»; *емпіричні* – діагностичні методи (анкетування, тестування, опитування, спостереження, аналіз навчальної документації), науково-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний,

контрольний) для перевірки ефективності визначених педагогічних умов, реалізація яких забезпечує вдосконалення підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; *статистичні* – методи математичної статистики й обробки одержаних даних з метою якісної інтерпретації результатів експериментального дослідження.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося в три етапи впродовж 2013– 2017 рр.

На першому етапі (2013 – 2014 рр.) вивчено стан дослідженості проблеми у філософській, психологічній, педагогічній науковій літературі; проаналізовано навчально-програмну документацію з підготовки фахівців вищих навчальних закладів, зокрема навчальні плани, програми, зміст навчальних дисциплін; обґрунтовано об'єкт, предмет, гіпотезу, визначено завдання дослідження; здійснено добір і розроблено відповідний діагностичний інструментарій для дослідження рівнів сформованості готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

На другому етапі (2014 – 2015 рр.) здійснено вибірку досліджуваних; виділено структурні компоненти підготовки та уточнено критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; проведено констатувальний етап експерименту.

На третьому етапі (2015 – 2017 рр.) обґрунтовано педагогічні умови та розроблено методику вдосконалення підготовки студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; проведено формувальний і контрольний етапи експерименту, визначено підсумковий рівень сформованості готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; проведено порівняльний та статистичний аналіз експериментальних даних; сформульовано загальні висновки; визначено перспективи подальших наукових пошуків; здійснено літературне редагування й оформлення рукопису дисертації.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Педагогічного коледжу Чернівецького національного університету імені Юрія Федоровича, Рівненського державного гуманітарного університету, а також – міських та сільських шкіл Волинської, Івано-Франківської, Тернопільської, Одеської та Чернівецької областей. На різних етапах дослідження в експерименті брали участь 475 студентів, 412 учителів.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

- *вперше*: визначено сутність поняття «підготовка майбутнього вчителя початкових школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей» та обґрунтовано структурні компоненти (особистісно-мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний) підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; виокремлено педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших

школярів з неповних сімей (усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у самопізнанні, аналізі й адекватній оцінці учасників освітньої взаємодії; розвитку мотивів і професійних інтересів, гуманістичної спрямованості у роботі з батьками молодших школярів з неповних сімей; засвоєння студентами теоретичних знань щодо роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей; залучення майбутнього вчителя початкової школи до активної практичної діяльності з батьками молодших школярів з неповних сімей); обґрунтовано критерії, показники та рівні (високий, достатній, середній, низький) готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей;

– *уточнено* сутність понять «сім'я», «неповна сім'я», а також типи та функції неповних сімей;

– *подальшого розвитку* набули форми та методи роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено змістовий модуль «Особливості роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей», яким доповнено зміст навчальної дисципліни «Психолого-педагогічна робота з батьками молодших школярів»; підготовлено тренінги («Педагог – суб'єкт взаємодії», «Робота вчителя з неповною сім'єю»); оновлено тематику науково-дослідних робіт студентів; доповнено завдання програми безперервної педагогічної практики. Матеріали дослідження можуть використовуватись у вищих навчальних закладах, у системі післядипломної педагогічної освіти. Основні висновки дисертації можуть бути рекомендовані для вчителів, студентів, магістрантів при написанні курсових, дипломних і магістерських робіт.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15-757 від 17.03.2017 р.), Педагогічного коледжу Чернівецького національного університету імені Юрія Федоровича (довідка № 01–20/11 від 14.03.2017 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 65 від 20.03.2017 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка (№ 334-33/03 від 22.03.2017 р.).

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечується застосуванням методів, адекватних меті й завданням дисертації, поєднанням якісного і кількісного аналізу матеріалу, одержаного у процесі емпіричного дослідження; використанням комплексу методик, що мають практичну спрямованість; репрезентативністю вибірки, емпіричними даними, здобутими під час тривалої дослідницької роботи; статистичною достовірністю одержаних показників.

На захист винесено:

1) педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей: усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у самопізнанні, аналізі та адекватній оцінці учасників освітньої взаємодії; розвиток мотивів та професійних інтересів,

гуманістичної спрямованості у роботі з батьками молодших школярів з неповних сімей; опанування студентами теоретичних знань щодо роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей; залучення майбутнього вчителя до активної практичної діяльності з батьками молодших школярів з неповних сімей;

2) методику підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей, що включає розроблені тренінгові заняття: «Педагог – суб'єкт взаємодії», «Робота вчителя з неповною сім'єю»; доповнений зміст програми навчальної дисципліни «Психолого-педагогічна робота з батьками молодших школярів» змістовим модулем «Особливості роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей»; оновлену тематику науково-дослідних робіт і доповнені завдання програми педагогічної практики студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорено на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014), «Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів: тенденції, проблеми, прогнози» (Київ-Чернівці, 2015), «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (Львів, 2015), «Економіка, наука, освіта: інтеграція та синергія» (Братислава, 2016), «Научная весна – 2016» (Київ, 2016), «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (Одеса, 2016), «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (Полтава, 2016), «Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти» (Харків, 2016), «Актуальные научные исследования в современном мире» (Переяслав-Хмельницький, 2016), «Научные исследования: ключевые проблемы III тысячелетия» (Москва, 2016), «Pedagogika. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane» (Сопот, 2016); «Лабіринти реальності» (Монреаль – Северодонецьк, 2016), «Stav, problemy a perspektivy pedagogickeho studia a socialnejprace» (Sladkovicovo, Slovenska republika, 2016); Personality Development Int he Age of Globalization: Collection of scientific papers (Краматорськ-Ралі, 2016); та *всеукраїнській конференції*: «Сучасна педагогіка та психологія: від теорії до практики» (Запоріжжя, 2016).

Публікації. Матеріали дослідження знайшли відображення у 26 одноосібних працях, з-поміж них: 8 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 15 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 289 сторінок, із них – 170 сторінок основного тексту. Додатки складають 86 сторінок. Список використаних джерел становить 292 найменувань. Робота містить 18 таблиць на 16 сторінках, 17 рисунків на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, концептуальну ідею, гіпотезу, завдання; розкрито методологічну і теоретичну основу, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, їх вірогідність; охарактеризовано етапи дослідницького пошуку; наведено відомості щодо апробації і впровадження результатів; сформульовано винесені на захист положення; подано інформацію про публікації з проблеми дослідження, про структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* «**Теоретичні засади підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей**» на підставі проаналізованих джерел визначено та уточнено сутність взаємопов'язаних ключових дефініцій дослідження: «сім'я», «неповна сім'я», «робота вчителя з батьками школярів з неповних сімей», «підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей», «готовність майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей»; визначено стан підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; розглянуто зміст та структурні компоненти підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Статистичні дані свідчать, що в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання кількості неповних сімей, яких сьогодні близько 20%. Хоча офіційно останній перепис населення (проводився в 2001 р.), згідно з якими у нашій країні нараховується 2,3 млн. неповних сімей із загальної кількості всіх домогосподарств в Україні 18,2 млн., тобто відсоток неповних сімей становить 12,64 %.

Основними причинами виникнення неповних сімей є такі: повна сім'я перестає існувати внаслідок смерті одного з батьків; розлучення сімейної пари; позашлюбна народжуваність; феномен дистантної сім'ї (переважно спричинений трудовою міграцією, в основному на Зх. Україні); втрата батька-учасника АТО під час воєнних дій на Сході України. Тенденцію до збільшення кількості неповних сімей чимало дослідників вважають негативною, оскільки оптимальні умови для виховання й освіти дітей може створити тільки повноцінна сім'я, де кожний з батьків робить свій внесок у розвиток особистості дитини.

Уточнено сутність поняття «неповна сім'я», яке розглядаємо як малу соціальну групу, в якій один із батьків спільно проживає зі своїми дітьми, або яка утворилась унаслідок розлучення, смерті одного з подружжя, народження або усиновлення дитини поза шлюбом, відповідальність в якій за виховання та соціалізацію дитини несе один із батьків.

Оскільки тільки один із батьків відповідає за життя та виховання дітей у неповній сім'ї, тому вона і відрізняється умовами життєдіяльності, виховання, соціалізації дітей. Це зумовлює зміни у реалізації та співвідношенні функцій сім'ї, з-поміж яких виокремлено: репродуктивну, господарсько-економічну, первісної соціалізації, емоційну, комунікативну, рекреаційну, сексуальну, феліцітологічну, виховну.

Згідно з дослідженнями В. М. Целуйко подаємо класифікацію типів неповних сімей: осиротіла, розлучена, позашлюбна, усиновлена, від яких залежить стратегія виховання та допомоги такій сім'ї.

На основі наукових праць учених (Н. А. Бугаєць, О. А. Буздуган, Т. Ю. Гуціної та ін.) проаналізовано різні підходи до розкриття поняття «підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів», на основі яких сформульовано авторську дефініцію *«підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей»* – складний, цілісний багатокomпонентний процес оволодіння студентами спеціальними знаннями, уміннями, навичками, практичним досвідом щодо роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

За результатами проведеного дослідження серед учителів початкової школи щодо виявлення стану роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей встановлено, що:

- у кождих двох із трьох навчальних класів є учні, які виховуються в неповних сім'ях, що доводить актуальність проблеми;
- учителі сільських шкіл не приділяють достатньої уваги неповним сім'ям, навіть коли у класі значна частина дітей виховується у таких родинах, що аргументовано недостатньою фаховою підготовкою;
- педагоги у формах роботи з батьками учнів надають перевагу індивідуальним консультаціям і бесідам тощо.

Змістову структуру підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей складають компоненти: особистісно-мотиваційний, когнітивний та практично-діяльнiсний. Особистісно-мотиваційний компонент передбачає наявність професійної потреби, інтересу щодо здійснення роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; стійкість емоційно-вольової сфери майбутнього педагога; здатність до рефлексії. Когнітивний компонент охоплює набуті знання у процесі професійної підготовки про особливості неповної сім'ї та роботи з нею. Практично-діяльнiсний компонент передбачає оволодіння вміннями та навичками організації роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Результатом означеної підготовки є готовність майбутнього вчителя до цієї діяльності як якісна інтегральна характеристика особистості майбутнього вчителя, зумовлена теоретичними знаннями та оволодінням професійними практичними уміннями та навичками, розвиненими особистісними якостями, що впливають на результативність роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

У *другому розділі «Діагностика готовності майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей»* описано критерії, показники та методики діагностики готовності майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; виявлено рівні готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

З метою аналізу стану готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей розроблено *критерії*: усвідомлення цілей та мотивів, цінностей здійснення роботи та спільної діяльності з батьками молодших школярів з неповних сімей; прагнення досягнення цілей та внутрішня налаштованість на спільну діяльність з батьками учня; оцінка власної діяльності і самого себе як її суб'єкта; наявність спеціальних знань про неповну сім'ю та особливості роботи з такими родинками; наявність умінь і навичок для здійснення ефективної роботи з неповною сім'єю.

Показниками особистісно-мотиваційного критерію є: 1) професійна потреба в організації роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; 2) особистісний зміст педагогічної діяльності; 3) задоволеність професійною діяльністю і роботою з батьками під час проходження педагогічної практики та при виконанні дослідницьких завдань; 4) наполегливість, рішучість і активність у виконанні завдань щодо здійснення роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; 5) міцність рефлексії (виявляється у процесі самопізнання та переосмислення власних дій, у процесі самооцінки та самоаналізу себе як суб'єкта у взаємодії з неповною сім'єю молодшого школяра); 6) адекватність і рівень самооцінки (полягає в уміннях співпрацювати з сім'єю, адекватно розуміти і цілеспрямовано регулювати думки, почуття і вчинки суб'єктів взаємодії).

Показниками когнітивного критерію є: знання студентів про сім'ю як соціальний інститут, що має свої функціональні особливості, типологію і неповну сім'ю як суб'єкт у роботі вчителя та основ сімейної педагогіки та проблем сімейного виховання; знання теорії та технології роботи з батьками школярів з неповних сімей.

Показниками практично-діяльнісного критерію є: уміння планувати професійну діяльність, і зокрема уміння планувати роботу з батьками школярів; уміння застосовувати ефективні форми та методи роботи з батьками школярів з неповних сімей з урахуванням індивідуальних особливостей кожної окремої сім'ї; уміння та навички здійснення ефективної взаємодії з батьками учнів з неповних сімей.

На основі визначених критеріїв, відповідних їм показників з'ясовано стан готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей, і виявлено рівні цієї готовності: високий, достатній, середній, низький.

Високий рівень визначався виявом стійкого професійного інтересу до проблеми роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей, цілеспрямованим і систематичним характером цього виду діяльності. У студентів наявні спеціальні знання про неповну сім'ю як педагогічну систему та роботу вчителя з цими сім'ями, виявляються практичні вміння та навички для успішного здійснення взаємодії з неповною сім'єю школяра. Робота з батьками сприймається як важливий обов'язок у професійній діяльності, що приносить задоволення і характеризується творчим підходом до організації спільної роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. Майбутні педагоги володіють високим рівнем рефлексії, що дає змогу

об'єктивно та критично оцінювати свою діяльність і досягнуті результати, усвідомлювати власні помилки та переосмислювати набутий досвід.

Достатній рівень характеризується зацікавленістю студента до проблем сім'ї та сімейного виховання; наявністю професійної потреби в організації роботи з неповною сім'єю школяра, позитивним ставленням до роботи з батьками учнів, усвідомленістю важливості здійснення взаємодії з неповною родиною молодшого школяра. Студенти володіють достатніми знаннями щодо проблем неповної сім'ї та сімейного виховання, але практичне застосування набутого досвіду не носить творчого характеру, обмежуються використанням традиційних форм і методів при виконанні завдань, розв'язання нестандартних педагогічних ситуацій викликає труднощі, спостерігається нестабільна стійкість емоційно-вольової сфери особистості.

На середньому рівні студент виявляє «показову», епізодичну або ситуативну зацікавленість до проблеми роботи з батьками школярів з неповних сімей, тобто налаштованість студента позитивна, але водночас наявний вияв пасивності. Майбутні педагоги володіють «поверховими» знаннями про неповну сім'ю та роботу з такими сім'ями, але застосування вмінь та навичок на практиці не завжди узгоджується з набутим теоретичним досвідом, тому зазвичай, такі студенти діють на репродуктивній основі й вирішують ситуації згідно з «шаблоном». Емоційність не завжди коректно виявляється у стосунках з іншими учасниками виховного процесу, тому залагодження конфліктних ситуацій ґрунтується на доведенні власної думки, а не на пошуку компромісних рішень. Самооцінка виявляється на середньому рівні, не завжди усвідомлюються власні помилки, використання робочого часу може охоплювати межі допустимих норм.

Низький рівень притаманний студентам з байдужим, іноді негативним ставленням до взаємодії з батьками школярів з неповних сімей; несприйняття та нерозуміння важливості роботи з батьками учнів, виконання цього виду діяльності носить формальний характер. Такі студенти володіють слабкими вольовими якостями з емоційною нестійкістю, тому дуже часто вони не враховують думку інших, імпульсивні й нестримані у спілкуванні, не вміють організувати власний час і раціонально планувати дії. Характерний низький теоретичний рівень спеціальних знань з основ сімейного виховання та організації роботи з батьками; слабо розвинені вміння та навички щодо практичного здійснення роботи у цьому напрямі. Здатність до рефлексії, самоаналізу не притаманна цьому рівню, як наслідок – відсутня об'єктивність і усвідомленість власних помилок.

Під час діагностики готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей використано комплекс адаптованих методик: тест на виявлення інтересу та потреби у взаємодії з неповною сім'єю молодшого школяра (за Т. Ю. Гуціною), адаптована методика діагностики емоційно-вольової сфери студента (за В. І. Зверевою «Діагностика особистісних якостей вчителя»), опитувальник щодо виявлення самооцінки студентами рівня сформованості вмінь педагогічної взаємодії з неповними сім'ями (адаптований опитувальник Т. Г. Жаровцевої), різнорівневі тестові завдання для студентів з метою виявлення

спеціальних знань про сім'ю та особливості роботи вчителя з неповною сім'ю (на основі напрацювань О. А. Буздуган («Сім'я як педагогічна система») Л. М. Маценко («Основи сімейного виховання»), Т. Г. Жаровцевої, Н. Л. Худякової («Теорія та методика виховання»), Л. Б. Шнейдер («Психологія сімейних відносин»), діагностичні картки-завдання, проєктивні завдання (адаптовані методики Т. Ю. Гушціної).

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей показав, що переважають низькі показники сформованості когнітивного критерію (низький рівень (26,7 %) та середній рівень (48,8%)), виражені у коефіцієнті сформованості критерію $K_k = 0,546$; тоді як показники рівня сформованості практично-діяльнісного критерію не значно перевищені: низький рівень 20,9%, середній – 34,9%, із середнім коефіцієнтом $K_n = 0,572$. Домінують показники коефіцієнта сформованості особистісно-мотиваційного критерію (0,737), що свідчить про наявність особистісного потенціалу студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Відповідно до рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей студенти були розподілені на типологічні групи: група «D» (низький рівень) – 1,16%, група «C» (середній рівень) 73,2%, група «B» (достатній рівень) – 25,6%. Жоден студент не був віднесений до групи «A», оскільки не показав високий рівень готовності до означеного виду діяльності.

Узагальнені результати свідчать про недостатній рівень готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей, що й зумовило визначення педагогічних умов формування готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

У третьому розділі «Експериментальне дослідження підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей» обґрунтовано педагогічні умови підготовки студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; схарактеризовано методику підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей та представлено результати педагогічного експерименту.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу з'ясувати сутність педагогічних умов підготовки студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. З'ясовано, що вони визначаються як характерні складові педагогічної системи, що відображаються у сукупності можливостей освітньо-просторового середовища, в якому відбувається процес підготовки студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей і які одночасно впливають на ефективність процесу формування компонентів (особистісно-мотиваційного, когнітивного, практично-діяльнісного) підготовки майбутніх педагогів до здійснення цього виду діяльності.

На основі узагальнення наукових досліджень і власного досвіду визначено та теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено комплекс педагогічних умов, при реалізації яких буде забезпечено ефективне формування особистісно-

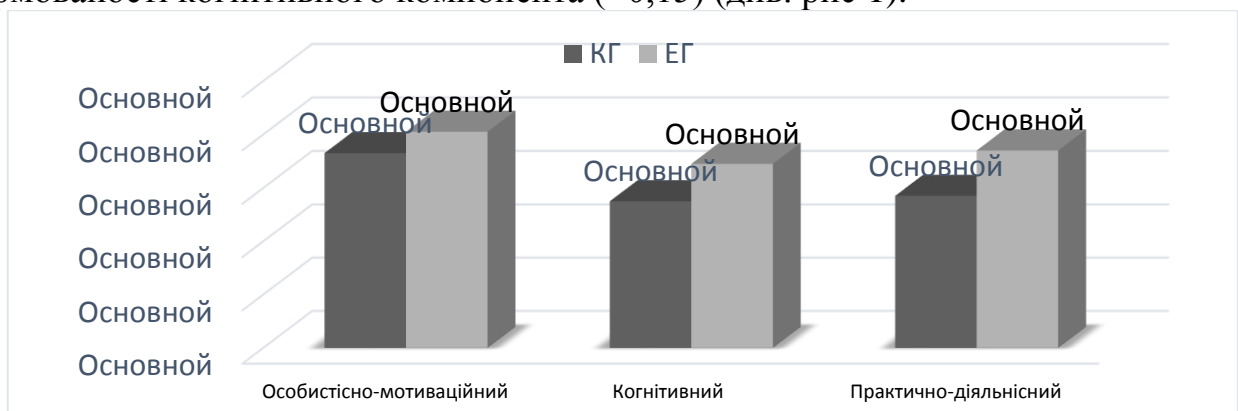
мотиваційного, когнітивного, практично-діяльнісного компонентів підготовки до цього виду діяльності, а саме: 1) усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у самопізнанні, аналізі та адекватній оцінці учасників освітньої взаємодії; 2) розвиток мотивів та професійних інтересів, гуманістичної спрямованості у роботі з батьками молодших школярів з неповних сімей; 3) опанування студентами теоретичними знаннями щодо роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей; 4) залучення майбутнього вчителя початкової школи до активної практичної діяльності з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Методикою передбачено: розробку та проведення тренінгових занять «Педагог – суб'єкт взаємодії», «Робота вчителя з неповною сім'єю»; доповнення змісту програми навчальної дисципліни «Психолого-педагогічна робота з батьками молодших школярів» змістовим модулем «Особливості роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей»; оновлення тематики науково-дослідних робіт; доповнено завдання програми педагогічної практики студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

З метою перевірки ефективності розробленої методики та визначених педагогічних умов проведено формувальний експеримент, очікуваними результатами якого було: позитивне ставлення до роботи з неповними сім'ями; оволодіння теорією та практикою організації роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; вияв професійних якостей (активність, наполегливість, ініціативність, стійкість, терпіння та інших).

Реалізація методики підготовки студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей показала значну динаміку змін показників рівня сформованості готовності студентів експериментальних груп.

Найбільший приріст у студентів ЕГ спостерігаємо на коефіцієнті сформованості практично-діяльнісного компонента (+0,17), а також суттєво збільшився коефіцієнт сформованості когнітивного компонента (+0,15) (див. рис 1).

Рис. 1. Порівняльний аналіз коефіцієнтів сформованості готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей

Загальний коефіцієнт сформованості готовності студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей у КГ $K=0,69$, тоді як в ЕГ $K=0,78$, тому загальний

коефіцієнт у студентів ЕГ збільшився на 0,09. Узагальнено результати: в ЕГ кількість студентів групи «В» збільшилася на 18,8%, з'явилися студенти групи «А» (5,6%). Після проведеного експериментального дослідження студенти груп «А» і «В» становили 50,4 %, що і доводить твердження, що після впровадження методики підготовки студенти достатньо готові до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Доведено, що в контрольній групі зміни практично не відбулися, тоді як в експериментальній групі після впровадження методики підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей більшість студентів проявили достатній рівень готовності до роботи з неповними сім'ями.

Отже, результати дослідно-експериментальної роботи дають змогу зробити висновок щодо ефективності визначених педагогічних умов та розробленої методики підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Для підтвердження вірогідності одержаних результатів проведено статистичний аналіз результатів дослідження за допомогою критерія Пірсона, значення якого $\chi_{емп}^2$ перевищує критичне значення $\chi_{кр}^2$, що підтверджує гіпотезу дослідження:

$$\chi_{емп}^2 = 15,62 \geq \chi_{кр}^2 = \begin{cases} 7,815 & (\rho \leq 0,05) \\ 11,345 & (\rho \leq 0,01) \end{cases}$$

Статистична обробка результатів формуального експерименту підтвердила гіпотезу дослідження. Це дозволило з'ясувати, що визначені педагогічні умови й розроблена методика підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей є ефективними.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми та проведений експеримент підтвердили гіпотезу, засвідчили досягнення мети, що дозволило сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань:

1. Здійснено аналіз наукових джерел та уточнено сутність поняття «неповна сім'я», яке розглядаємо як малу соціальну групу, в якій один із батьків спільно проживає зі своїми дітьми, а також, яка утворилась внаслідок розлучення, смерті одного з подружжя, народження або усиновлення дитини поза шлюбом, відповідальність у якій за виховання та соціалізацію дитини несе один із батьків. Узагальнено типи (осиротіла, розлучена, позашлюбна, усиновлена) та функції (репродуктивну, господарсько-економічну, функцію первісної соціалізації, емоційну, комунікативну, рекреаційну, сексуальну, феліцітологічну, виховну) неповних сімей.

Зростання кількості неповних сімей у сучасному українському суспільстві (кожна п'ята сім'я з дітьми в Україні є неповною) зумовлює необхідність підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками дітей з неповних сімей, зокрема з батьками молодших школярів.

2. Підготовку майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей розглядаємо як цілісний, складний багатокomпонентний процес оволодіння студентами спеціальними знаннями, уміннями, навичками, практичним досвідом щодо роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей, структурними компонентами якої є: особистісно-мотиваційний (вияв професійної потреби, інтересу щодо здійснення роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; стійкість емоційно-вольової сфери майбутнього педагога; здатність до рефлексії), когнітивний (володіння знаннями про особливості неповної сім'ї та роботи з нею) та практично-діяльнісний (наявність умінь і навичок організації роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей).

3. З метою дослідження стану готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей визначено критерії (усвідомлення цілей та мотивів, цінностей здійснення роботи та спільної діяльності з батьками молодших школярів з неповних сімей; прагнення досягнення цілей та внутрішня налаштованість на спільну діяльність з батьками учня; оцінка власної діяльності та самого себе як її суб'єкта; наявність спеціальних знань про неповну сім'ю й особливості роботи з такими сім'ями; наявність умінь та навичок для здійснення ефективної роботи з неповною сім'єю) та показники, що дозволило на основі підібраних методик виявити рівні сформованості структурних компонентів та готовності в цілому (низький, середній, достатній, високий).

Аналіз теоретичної та практичної підготовки засвідчив, що окремі питання, які є дотичними до нашої проблеми, розглядаються у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін і під час проходження практик, однак цього недостатньо – що ускладнює в подальшому професійну діяльність учителя у роботі з батьками дітей з неповних сімей.

За допомогою комплексу адаптованих методик проведено констатувальне дослідження, результати якого дали змогу виявити, що майбутній учитель недостатньо готовий до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей (75% опитаних студентів проявили низький та середній рівень готовності). Це зумовило обґрунтування педагогічних умов удосконалення підготовки студентів до означеного виду роботи.

4. Обґрунтовано та реалізовано педагогічні умови вдосконалення підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей, під якими вбачаємо характерні складові педагогічної системи, що відображаються у сукупності можливостей освітньо-просторового середовища, в якому здійснюється процес підготовки студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей і одночасно впливають на ефективність процесу формування критеріїв готовності (особистісного-мотиваційного, когнітивного, практично-діялісного) майбутнього вчителя до здійснення даного виду роботи. До таких умов належать: розвиток мотивів та професійних інтересів, гуманістичної спрямованості роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей; усвідомлення майбутніми педагогами потреби у самопізнанні, аналізі й адекватній оцінці учасників освітньої взаємодії, що забезпечить успішне розв'язання задач у подальшій педагогічній діяльності, зокрема у

роботі з батьками молодших школярів з неповних сімей; включення до активної навчально-пізнавальної діяльності з метою оволодіння теоретичними знаннями щодо роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей; залучення майбутнього вчителя початкової школи до активної практичної діяльності, спрямованої на взаємодію з батьками молодших школярів з неповних сімей.

5. Розроблено й апробовано методику вдосконалення підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. З'ясовано, що зміст методики, який передбачав використання таких методів: метод мозкового штурму, метод рольових ігор, методи групової дискусії, метод роботи в малих групах, методи, що сприяють розвитку перцептивності, медитаційні методи, що забезпечують формування особистісно-мотиваційного, когнітивного, практично-діяльнісного компонентів підготовки студентів до досліджуваної діяльності.

Представлений у дослідженні комплекс методичних матеріалів (доповнений зміст програми навчальної дисципліни «Психолого-педагогічна робота з батьками молодших школярів» змістовим модулем «Особливості роботи вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей», розроблені тренінгові заняття «Педагог – суб'єкт взаємодії», «Робота вчителя з неповною сім'єю», оновлена тематика науково-дослідних робіт; доповнені завдання програми педагогічної практики) може мати широке застосування у підготовці студентів до роботи з батьками неповних сімей та у практиці роботи освітніх закладів.

Результати експериментального дослідження показали динаміку зростання в експериментальній групі показників коефіцієнтів кожного критерію та готовності загалом, більшість студентів виявили достатній рівень, і навіть високий рівень готовності до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей із загальним середнім коефіцієнтом сформованості готовності $K=0,78$. Тобто ефективність застосування умов удосконалення підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей експериментально доведено.

Дисертаційна робота не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей, а підтверджує необхідність упровадження інноваційних технологій з метою створення особистісно-розвивального середовища, що сприятиме вдосконаленню підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

Опубліковані праці, які відображають основні наукові результати дослідження

1. Шульга А. Аналіз проблеми готовності до діяльності у психолого-педагогічній літературі / Альона Шульга // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. / Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2014. – Вип. 41. – С. 328–333.

2. Шульга А. В. Компоненти підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей / А. В. Шульга // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-

ту імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2016. – № 3. – С.196–202.

3. Шульга А. В. Неповна сім'я: об'єкт і суб'єкт у роботі вчителя з батьками молодших школярів / А. В. Шульга // East European Scientific Journal Wschodnio europejskie Czasopismo Naukowe (Warszawa, Polska), 2015. – №3. – część 2. – С. 67–71.

4. Шульга А. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей / А. В. Шульга // Sciences of Europe. – Praha. – VOL 3, No 9 (9) (2016) – С.85–90.

5. Шульга А. В. Професійна готовність майбутнього вчителя початкових класів до педагогічної діяльності / Альона Шульга // Asian Journal of Scientific and Educational Research. – Seoul : Seoul National University Press, 2016. – Volume IX, № 1 (19).– С. 318–323.

6. Шульга А. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей / А. В. Шульга // Зб. наук. пр.: Педагогічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2016. – Випуск LXX, том 2. – С. 118–122.

7. Шульга А. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до роботи з батьками молодших школярів / Альона Шульга // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / За ред. проф. А. Л. Ситченка. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – №1 (52). – С. 260–265.

8. Шульга А. В. Взаємодія вчителя з батьками молодших школярів з неповних сімей як актуальна проблема сучасності / А. В. Шульга // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій та змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – Вип. 86, ч 1. – С. 197–201.

9. Шульга А. В. Поняття взаємодії сім'ї та школи / А. В. Шульга // Проблемы современного педагогического образования. Серія: Педагогика и психология: сб. статей: – Ялта: РИО ГПА, 2015. – Вып. 47, ч 5. – С. 261–267.

10. Шульга Альона. Взаємодія вчителя з сім'єю молодшого школяра як психолого-педагогічна проблема / Альона Шульга // Наук. вісн. Чернів. нац. ун-ту: зб. наук. пр.– Чернівці: Чернів. нац. у-т., 2010. – Вип.516: Педагогіка та психологія. – С. 198–205.

11. Шульга Альона. Особливості та проблеми сучасної сім'ї / Альона Шульга // Наук. вісн. Чернів. нац. ун-ту: зб. наук. пр.– Чернівці: Чернів. нац. у-т., 2011. – Вип.544: Педагогіка та психологія. – С. 197–205.

Наукові праці апробаційного характеру

1. Шульга А. В. Аналіз практичної підготовки майбутніх педагогів початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей / А. В. Шульга // Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти: зб. тез міжнар. наук.-пр. конф.: (м. Харків, Україна, 22-23 липн. 2016 року). – Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2016 – С. 71–75.

2. Шульга А. В. Аналітичний пошук визначення «педагогічна умова» / А. В. Шульга // Сучасна педагогіка та психологія: від теорії до практики: матеріали всеукраїнської наук.-пр. конф., м. Запоріжжя, 26-27 серп. 2016 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. – С. 58–60.

3. Шульга А. В. Врахування особливостей сім'ї у роботі вчителя з батьками молодшого школяра / А. В. Шульга // Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів: тенденції, проблеми, прогнози: матеріали міжнар. наук.-пр. конф. (Київ – Чернівці, 2 – 4 листоп. 2015 р.). – Чернівці, Друк ФОП Горюк, 2015. – С. 206–208.

4. Шульга А. В. Педагогічна взаємодія вчителя початкових класів з неповною сім'єю молодшого школяра / А. В. Шульга // Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі: зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-пр. конф.: (15 - 16 квіт. 2016 р., м. Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. – С. 102–105.

5. Шульга А. В. Проблеми виховання у неповній сім'ї / А. В. Шульга // Економіка, наука, освіта: інтеграція та синергія: матеріали міжнар. наук.-пр. конф. (Братислава, 18-21 січ. 2016 року): у 3-х т. – Т.2 – Київ: Центр навчальної літератури, 2016. – С.85.

6. Шульга А. В. Робота вчителя початкових класів з сім'єю молодшого школяра як педагогічна проблема / Шульга Альона Валеріївна // Научная весна – 2016: материалы III (LXVII) международной науч.-практ. конф. по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (Украина, г. Киев, 25 марта 2016 г.). – Горловка: ФЛП Пантюх Ю.Ф., 2016. – С. 46–49.

7. Шульга А. В. Стан теоретичної підготовки вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей / А. V. Shulga // Personality Development In the Age of Globalization: Collection of scientific papers. Morrisville, Lulu Press., 2016. p. 123-126.

8. Шульга А. Проблема взаємодії сім'ї та школи протягом ХХ ст. / А. Шульга // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : матеріали міжнар. наук.-пр. конф., 3 груд. 2014 року : у 4 ч. – Суми : Мрія, 2014. – ч. 4 – С. 77–81.

9. Шульга А. В. Аналіз поняття професійна підготовка вчителя початкової школи / А. В. Шульга // Лабіринти реальності: зб. наук. пр. (за матеріалами III міжнар. наук.-пр. конф. від 30-31 жовт. 2016р., Монреаль – Северодонецьк) / за заг. ред. д.філос.н. Журби М. А. – Монреаль: СРМ «ASF» – С. 169–171.

10. Шульга А. В. Воспитательный потенциал неполной семьи / А. В. Шульга // Научные исследования: VII международ. науч.-практ. конф. «Научные исследования: ключевые проблемы III тысячелетия», Москва. 2 августа 2016 года. – Москва, 2016. – №6 (7) – С. 49– 51.

11. Шульга А. В. Причини виникнення сучасних неповних сімей / А. В. Шульга // «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного

застосування»: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.–практ. конф. (м. Львів, 25 – 26 груд. 2015 року): – Львів: Львівська педагогічна спільнота, 2015. – С. 129–131.

12. Шульга А. В. Психолого-педагогічні функції неповної сім'ї / Альона Шульга // Zbiór artykułów naukowych. Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Pedagogika. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane» (30.07.2016 – 31.07.2016, Sopot) – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – С. 115–117.

13. Шульга А. В. Рефлексія як педагогічна умова формування готовності майбутніх педагогів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей / А. В. Шульга // Stav, problemy a perspektivy pedagogickeho studia a socialnej prace: Medzinarodna vedecko-prakticka konferencia (28-29 octobra 2016). – Vysoká škola Danubius, Sladkovicovo, 2016. – С. 169–170.

14. Шульга А. В. Типологія сучасних неповних сімей / Шульга Альона Валеріївна // Актуальные научные исследования в современном мире: XVI Междунар. научн. конф., 26-27 августа 2016 г., Переяслав-Хмельницкий. //Сб. научных трудов – Переяслав-Хмельницкий, 2016. – Вып. 8(16), ч. 2 – С. 84-86.

15. Шульга А. В. Функції вчителя початкових класів у роботі з батьками молодших школярів /А. В. Шульга // Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика. Матеріали III Міжнар. наук.-пр. конф. (м. Полтава, 20-21 трав. 2016 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016 – С. 102–105.

АНОТАЦІЇ

Шульга А. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича МОН України, Чернівці, 2017.

У дисертації проаналізовано проблему підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. Уточнено сутність поняття «неповна сім'я» та проаналізовано проблеми неповних сімей залежно від їх типів, та зазначено, що поширення неповних сімей в сучасному суспільстві потребує кваліфікованої допомоги освітян, що і зумовлює необхідність підготовки майбутнього вчителя до реалізації поставленого завдання. Здійснено аналіз стану підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей у педагогічній теорії та практиці. Визначено зміст підготовки майбутнього вчителя, виокремлено складові готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. Обґрунтовано педагогічні умови підготовки студентів до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей. Розроблено й упроваджено методику підготовки майбутнього вчителя до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя, вчитель початкової школи, готовність, робота з батьками, неповна сім'я, робота вчителя з неповною сім'єю.

Шульга А. В. Подготовка будущего учителя начальной школы к работе с родителями младших школьников из неполных семей. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования. - Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича МОН Украины, Черновцы, 2017.

В диссертации проанализирована проблема подготовки будущего учителя начальной школы к работе с родителями младших школьников из неполных семей. Уточнено понятие «неполная семья», и проанализированы проблемы неполных семей в зависимости от их типов, и указано, что распространение неполных семей в современном обществе нуждается в квалифицированной помощи педагогов, что и обуславливает необходимость подготовки будущего учителя к реализации поставленной задачи. Осуществлен анализ состояния подготовки будущего учителя начальной школы к работе с родителями младших школьников из неполных семей в педагогической теории и практике. Определено содержание подготовки будущего учителя, выделены составляющие готовности будущего учителя начальной школы к работе с родителями младших школьников из неполных семей. Обоснованы педагогические условия подготовки студентов к работе с родителями младших школьников из неполных семей. Разработана и внедрена методика подготовки будущего учителя к работе с родителями младших школьников из неполных семей.

Ключевые слова: подготовка будущего учителя, учитель начальной школы, готовность, работа с родителями, неполная семья, работа учителя с неполной семьей.

Shulga A.V. Preparation of future teachers of primary school to work with parents of younger students from single-parent families. – The manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Chernivtsi national University named after Yuriy Fedkovych Ministry of education of Ukraine, Chernivtsi, 2017.

The thesis analyzes the problems of training future primary school teachers to work with parents of younger students from single-parent families. The notion of «incomplete family», analyzed the problems of single-parent families and especially education in the conditions of single-parent families, depending on its types. Discussed the implementation of functions in single-parent families compared to full families. It is noted that the spread of single-parent families in modern society needs skilled aid of teachers, which results in the need to prepare future teachers to accomplish the task.

The analysis of the state of preparation of the future teachers of primary school to work with parents of younger students from single-parent families in educational theory and practice. Research was conducted among primary school teachers in identifying the status of work with parents of younger students from single-parent families.

Structured training of future primary school teachers to work with parents of younger students from single-parent families make up components: personal-motivational, cognitive, practically-active. The result of training consider the readiness of future teachers for this activity.

Justified pedagogical conditions of training students to work with parents of younger students from single-parent families. Developed and implemented an experimental program for the training of the future teacher for work with parents of younger students from single-parent families, which was aimed at: students the mastery of special knowledge about an incomplete family, its features, forms and methods of work with parents who are raising schoolchildren in the conditions of single-parent families; formation of skills of interaction with parents of younger students from single-parent families; the development of personal and professional qualities, important in cooperation with an incomplete family of the pupil; the formation of adequate self-assessment when working with an incomplete family and the assessment of other participants of pedagogical interaction.

Proved, developed and tested method of improving training future teachers to work with parents of primary school children from broken families ensures the formation of personality, motivational, cognitive, practical components of activity preparing students for study activities. The study presented a set of teaching materials can be widely used in training students to work with parents and single-parent families in the practice of educational institutions.

The results of the experimental work gave the opportunity to draw a conclusion about the effectiveness of certain pedagogical conditions and training programs of future teachers of elementary school to work with parents of younger students from single-parent families.

Keywords: training of a future teacher, elementary school teacher, a willingness to work with parents, incomplete family, teachers work with incomplete family.